
THE MACEDONIAN-THESSALONIKI FRONT 1916-1918

Oliver Cackov

Faculty of Educational Sciences, University "Goce Delchev", Stip, R.N. Macedonia
oliver.cackov@ugd.edu.mk

Verica Josimovska

Faculty of Educational Sciences, University "Goce Delchev", Stip, R.N. Macedonia
verica.josimovska@ugd.edu.mk

Abstract: Macedonian front known as the Thessaloniki front is not researched enough compared to the other fronts in the FWW. The front line in 1915 was stretching from Ohrid, Galicica, Prespa Lake, the tops of the Baba Mountain, Nidze (Kajmakalan), and Belasica, along the river Mesta to river Struma coast to the Aegean Sea for three years. From the south side were the armies of the Ananta (English, French, Serbian, Russian, Greek, soldiers from the colonies), and from the north, the Germans, Austrian-Hungarian, and Bulgarian forces. That was a conflict between millions of soldiers from several different armies. The battles lead on the highest mountain top, the weather conditions, and the victims make this front line very specific and hard. The Macedonian population who was in the middle of the front suffered a lot. They were used as workforces and were exposed to different requisitions for supporting both sides of the front and at the same time, they were mobilized and recruited by them. The harsh bombing caused great material damage and a lot of civilians died.

Keywords: World War I, Macedonian Front, Entente, Central Powers

МАКЕДОНСКИОТ-СОЛУНСКИОТ ФРОНТ 1916-1918

Оливер Цацков

Факултет за образовни науки, Универзитет „Гоце Делчев“, Штип, Р. С. Македонија
oliver.cackov@ugd.edu.mk

Верика Јосимовска

Факултет за образовни науки, Универзитет „Гоце Делчев“, Штип, Р. С. Македонија
verica.josimovska@ugd.edu.mk

Резиме: Македонскиот фронт, познат уште како Солунски фронт е многу малку истражуван во споредба со другите фронтови во Првата светска војна. Воспоставената фронтна линија во 1915 год. се протежала од Охрид, преку планината Галичица, Преспанското Езеро, сртовите на планините Баба, Нице (Кажмакчалан) и Беласица, долж реката Места до Струмскиот Залив во Егејското Море и истата се зацврстила во наредните три години. Од јужната страна биле стационирани војските на Антантата (англиски, француски, српски руски, грчки, војници од колониите..), а од север здружените германски, австроунгарски и бугарски сили. Тоа било судир на над милион војници од десетина различни армии. Битките на високите планински сртови, временските прилики и големите жртви ја прават посебно специфична и тешка оваа фронтна линија. Фронтот го пробиле здружените сили на Антантата во септември 1918 год. што било одлучувачко и за исходот на војната.

Големи страдања доживеало македонското население кое се нашло во средиштето на фронтот. Населението било користено како работната сила и изложено на разни реквизиции за издржување на илјадниците војници од обете страни на фронтот, истовремено мобилизирано и регрутирано од страна на завојуваните страни. Немилосрдното бомбардирање предизвикало огромни материјални штети и многу изгубени животи кај цивилното население.

Клучни зборови: Прва светска војна, Македонски фронт, Антанта, Централни сили

1. ВОВЕД

Со почетокот на Првата светска војна во 1914 до 1918 година започнал најголемиот и најтешкиот воен период во историјата на човештвото. Македонија во своите етнички граници, во време на Големата војна била простор на крвави пресметки помеѓу големите сили и нивната борба за светска доминација и колонијални царства. Најголемите политички и воени активности на Балканот се воделе повторно на територијата на Македонија. Со влегувањето на војските на Централните сили (Германија, Австро-Унгарија) како и војските на Силите на Антантата во 1915 година, Македонија се претворила во крваво боиште со

огромен број на човечки жртви и материјални штети предизвикани од ужасите низ кои поминувале војниците од обете завојувани страни. Завојуваните сили имале концентрирано голем број на војници на фронтната линија. Освен Англо-Француската, како сојузничка војска во Македонија била испратена веќе закрепната и добро организирана српска војска од Крф. Бил доведен и корпусот на доброволци составен од војници од српска, хрватска, словенечка националност кои војувале на Источниот фронт, а преминале во српската војска. Македонскиот фронт преставувал една од главните борбени линии во Големата војна, тоа го потврдил и Лодј Џорџ, премиерот на Обединетото Кралство, кој забележал дека „Македонскиот од сите споредни фронтови се покажал како најважен“.⁶⁵

Од борбите кои се обновиле во летото 1916 година на територијата на Македонија бил формиран Македонскиот односно Солунскиот фронт (во некоја литература се среќава и како Јужен). Како непосредна причина за формирањето на Македонскиот фронт бил неуспехот на Дарданелската операција, кога трупите од Галиполе (Турција) биле префрлени во Солун. Воениот начелник на Париз генералот Галиени во февруари 1915 година, без да ја информира грчката влада одобрил проект како база на Антантата за воени дејствија против Османската Империја. Вниманието на Велика Британија целосно било насочено кон Галиполската операција. Таа операција која во историјата ќе влезе како една од најскапо платени грешки на Антантата била преземана со цел да се освојат Дарданелскиот и Босфорскиот мореуз и Цариград. Според тогашниот план би се отворил премин кон Егејското Море, а Турција би била исфрлена од војната со што на Германија би и бил оневозможен пристап до Блискиот Исток. Нападот започнал на 25 април 1915 година со продорот на британските и француските бродови во Дарданелскиот мореуз, а завршил на 9 јануари 1916 година како последица на поразот на Антантата, каде турските војници на чело со Мустафа Кемал Ататурк, командант на Галиполе заедно со германските воени сили, го одбраниле Галиполе и биле поставени темелите на идната модерна Турција.⁶⁶

Уште во тоа време, додека се водела жестока војна кај Дарданелите, воениот врв на Велика Британија и Франција ја разгледувале можноста да ги упатат своите трупи на Балканот. Поради тоа на 28 септември 1915 година француската влада донела одлука да ги демаркира своите трупи во Солун и да и даде подршка на Србија. Па така, на 5 октомври 1915 година од Галиполе во Солун биле упатени три француски и четири британски дивизии или вкупно 65.500 француски и 85.000 британски војници во кој број влегле и војниците од британските колонии. Француските и британските сили биле именувани како Источна војска, а за нивен командант бил назначен францускиот генерал Морис Сарај. Планот за истоварување во Солун наишол на најприфатливо одобрување затоа што:

1. Таму имало добро пристаниште;
2. Железница која водела кон внатрешноста на територијата;
3. Градот располагал со одреден број модерни ресурси;
4. Експедицираната сила лоцирана во Солун би можела да се употреби како замена или пак, да ги надополни операциите кај Дарданелите.
5. Во тоа време (летото) 1915 година Грчката влада под водство на Венизиелос која во целост била про сојузничка, додека кралот про-германски настроен. Со мерката на кралот да ја отстрани Венизеловата влада постоеле добри шанси грчката војска да се стави на располагање на Централните сили. Притисокот на сојузниците ја промениле политичката слика и ја придобиле Грција на своја страна.

Но, пред да биде проучен предлогот што го доставил генералот Сарај до француската влада, брзиот развој на настаните на Балканот наметнало брза одлука. На 29 септември Бугарите, без да објават војна ја нападнале српската војска кај Кадибогаз⁶⁷. Генералот Сарај во средината на октомври 1915 година имал за задача да го обезбеди сообраќајот на железницата од Солун до Скопје и да стапи во врска со српската Врховна команда за да помогне на Србија да се спушти кон Велес. На конференцијата во Лондон во јануари 1916 година, сојузниците разгледувајќи ги соодносите на силите на Балканот дефинитивно решиле војната да се води на Балканот. Исто така, на конференцијата во Лондон било донесено решение француската воена комисија на чело со генерал Мондензир, да формира српска армија од деловите кој биле префрлени на островот Крф.⁶⁸

Српската армија била реорганизирана по францускиот образец со француско оружје. Војниците изгледале потполно променети. На себе имале целосно нови униформи, француски. Никој не носел опинци сите имале војнички цокули. Наместо шајкачи имале шлемови. Оштетеното и неупотребливо оружје било заменето со новите француски пушки Лебел М1907. Со новите пушки следувал и бајонет кој бил тенок, за една

⁶⁵ Kit Robins. (2015). *Privata svetska vojna*, Nampres, Skopje, 43.

⁶⁶ Petar Mansfield. (1991). *A History of a Middle East*, Penguin, London, 51.

⁶⁷ Ц. Вара Прајс. (2010). *Сказната за Солунската армија*, Селектор, Скопје, 35.

⁶⁸ Чедомир Антич. (2008). *Судњи рат*, в. Политика, 14 септември.

употреба, затоа војниците со себе носеле нож и кама оружје погодно за употреба во блиска борба. Моралот бил на високо ниво.⁶⁹ Франција со своите единици во јануари 1916 година го зазела островот Крф, а по неколку дена на 21 јануари 1916 година го окупирала и Солун. Тоа бил неопходен услов за подоцна да се отвори Македонскиот односно Солунскиот фронт.

Македонскиот фронт бил единствениот сојузнички фронт каде за цело време од неговото постоење дејствувала единствена команда. На почетокот главната команда ја имал генералот Морис Сарај. Формирањето на овој фронт било во функција на конкретен притисок врз неутралните балкански земји, Романија и Грција. Тој се протегал од Егејско Море понатаму по течението на реката Струма, покрај Дојранското езеро, продолжувал северно од Битола и западно од Охридското Езеро до реката Војуса, во должина од околу 400 км. Македонското население било поделено на два дела. Едниот бил јужно од линијата на сојузничката линија, а другиот северно од војските на Централните сили. За тоа како полека се градел скелетот на армиите од обете страни учеснички во Македонскиот фронт, најавтентично може да се сублимира од следниве воени извештаи.

Српската воена команда тогашната состојба ја елаборирала во извештајот од 10 март 1916 година во кој пишува: „Реорганизацијата и подготовката на нашата војска секојдневно напредува и се приближува времето кога ќе треба и да се регулира правно нашата улога во престојните операции. Во тек е формирање на три српски армии со по 6 дивизии. Бугарите сеуште се пречка за нашето враќање во татковината. Поголемиот дел од германските трупи веќе се префрлени на другите фронтови, додека учеството на Австрија на Солунскиот фронт сеуште е скромно”⁷⁰.

А, за тоа како германската страна информирала за распоредот на сојузничките сили на фронтот во јужна Македонија, стои во испратената телеграма бр. 3.517 од германското воено аташе мајорот Фредеричи од Софија до Врховната команда на армијата во Виена, од 20 јули 1916 година: „На просторот северно од Корча, Биклишта и Екши-су е собрана една српска дивизија, една друга е во собирање. Северно од Воден околу Драгоманци Суботско и на север се наоѓа еден француски пешадиски полк артилерија и црногорски пешадиски полк. Овие вести навестуваат дека прилично сигурно не се очекуваат поголеми дејства ниту меѓу Струма и Вардар ниту помеѓу Вардар и Островско Езеро како и западно од Островското Езеро во правец на Битола. Посебно не треба да се очекува дека Антантата ќе се обиде да изврши удар само со српски трупи западно од Островското Езеро врз Битола”⁷¹.

Распоредот, пак, на Централните сили на Македонскиот фронт е опишан во дописот на военото аташе на полковникот Новак до Врховната команда на Армијата во Виена бр. 4,071 од 5 септември 1916 година во кој пишува: „Првата Армија 8-та Дивизија се зацврстувала на пристигнатите позиции и тоа: Првата бригада и полкот бр. 12 на височинките на мало Нице од двете страни на Горничево. Третата коњачка бригада го обезбедувала левото крило на армијата јужно од Екши-Су заедно со 5. пешадиска единица и го затварале патот од Невеска до патот Охридско Езеро-Корча, како резерва стои на располагање полкот бр. 15 (4 баталјони) кај Неокази, еден баталјон бр. 10 кај Ресен, 2,5 баталјони од полкот 23 кај Арменохор. Тоа заедно 7,5 баталјони. 11,та Армија била распоредена од Мала Рупа до Вардар. Кај Дојранско Езеро биле поставени две бригади. Дваесетата армија поставена на планината Беласица, додека 10-та е поставена како резерва источно од Серес”⁷².

Познатиот воен историчар Петар Кирх оценил дека од спорното борбено место на почетокот на војната, овој фронт добил одлучувачки карактер на војната. Војските кои биле од двете страни завојувани на фронтот линија изнесувал преку 1.200.000 војници.

Во пролетта 1916 година Бугарија подпомогната од своите германски и австро-унгарски сојузници, ја освоила Рупелската Теснина, навлегувајќи во источниот дел на Македонија, заземајќи ги градовите Сер, Драма и Кавала. Кон средината на август истата година Бугарските сили, предводени од генерал Климент Бојациев ги разбиле труците на Антантата на просторот Добро Поле-село Баница-Лерин и продирајќи кон Костур го заземаат Лерин со околните населби. Македонскиот фронт за време на Првата светска војна бил простор на долготрајна позиција поточно на рововска војна. Тоа подразбира фронт помеѓу артилерија како носител на офанзивите и утврдување во ровови обиколени со пречки и бодливи жици. Составен дел на позициите на фронтот била изградбата на набљудувачки пунктови од бетон за да можат да го издржат артилерискиот оган. Потоа скривници, бетонски магацини за муниција и експлозив, инфраструктура и сите

⁶⁹ Александар Стеванович. (2018). Јунаци солунског фронта, Балканија, Београд.

⁷⁰ D. McKenzie. (2014). Apis, Covek koji je izazvao Prvi svetski rat, Profil International, Zagreb

⁷¹ ДАРМ. (2019). Македонија во австриските документи во Првата светска војна 1914-1918 година, Скопје, 151

⁷² Ibid, 152.

други потребни објекти за долготрајна војна. Болници, лазарети, привијалишта и слично. Војските од двата блока најмногу ја користеле работната рака на населението. Македонското население најчесто го користеле за изградба стратешки патишта кои што воделе кон фронталната линија. Покрај машката работна сила, била употребувана и запрежна стока, дрвени коли и сето тоа го работеле бесплатно без никаков надоместок, освен француската војска која плаќала извесна сума на македонското население. Покрај материјалните штети настанати од борбите на фронтот македонскиот народ бил изложен и на реквизиции, односно насилно одземање на добиток и храна за издржувањето на илјадниците војници од обете страни на фронтот. На сила биле т.н. „нарајди“ – со што, секое семејство било принудувано да даде определни количини производи за исхрана и предмети за реквизиција. Спротивно на Хашките конвенции, со кои се забранувала регрутација на населението од окупираните области, македонското машко население се нашло на регрутните списоци. Во текот на воените акции македонското население било најмногу мобилизирано во бугарската армија на повеќе начини и во различни форми. Покрај веќе регрутираните 33 046 Македонци – емигранти во Бугарија, во Единаесеттата македонска дивизија и неколкуте илјади во останатите единици од бугарската армија во 1914 и во 1915 година, со окупирањето на вардарскиот дел од Македонија, се започнало и со регрутацијата на населението од Македонија. Точниот број на регрутираните и мобилизираните: Македонци, Албанци, Турци и други, во редовите на бугарската војска и на т.н. селска милиција во: 1916, 1917 и 1918 година, не може да се утврди. Се смета дека околу 80 000 луѓе биле запишани во регрутните списоци.⁷³

Во мај 1916 година македонскиот фронт се стабилизирал на достигнатата линија со тоа што војските на двете страни постојано се засилувале со нови единици.

Битките кои се воделе воглавно имале ист тек: почнувале со артилериски оган кој траел по неколку часа. Гранатите кои летале на сите страни имале огромна разорна моќ поради што многу често потполно ја менувале природната средина. По молкот на артилеријата на јуриш тргнувала пешадијата која обично ја запираше митрлески оган. За напредување од неколку стотини метри гинеле голем број на војници. Во текот на 1916 година на фронтот биле водени неколку битки кои не дале резултат, а однеле голем број на човечки жртви. Такви се Леринската операција, Горничевската битка, Битката на Кајмакчелан, Битолската операција, Битката на свиокот на Црна и Дојранската.

Кајмакчаланската битка во историјата останала забележана по голем број загинати и ранети и по надморската височина на која се водела (2525 метри). По битката во предвечерието на 30 септември 1916 година Кајмакчалан бил разорен со гранати и прекриен со трупови од обете војски. Според некои автори неговата височина изнесувала 2525 метри, а по пробивот и завршувањето на воените дејствија неговата височина изнесувала 2521 метар. Четири метри од врвот биле разнесени од секојдневните дејствијата на артилериските орудија. Сојузничкиот против напад започнал на 14 септември, а главниот удар го извеле српските војници. Српската Прва армија по тродневна борба, најчесто гради во гради ја разбиле бугарската војска кај Горничево. Бугарската војска морала да отстапи. Интензивни борби се водени повеќе од два месеци. Најтешките воени операции ги поднела Дринската дивизија околу врвот Кајмакчелан, кој откако неколкупати бил освојуван од едните и од другите, на 30 септември конечно со него завладеала српската војска. Преживеаните, инаку искусни војници, тврделе дека никогаш до сега не виделе толку многу жртви на толку малку простор. Само Дринската дивизија изгубила 3.320 војници, а вкупната загуба на српски војници изнесувала 4643 војници.⁷⁴

На исток од Кајмакчелан со средна надморска височина од 1600 метри и со должина од 16 километри се протега верига од неколку врвови. Во средината има висорамнина наречена Добро Поле. На 14 септември 1918 година на оваа висорамнина започнала одлучувачката битка на фронтот. На страната на сојузниците во првите редови била 122 француска пешадиска дивизија, Српската Шумадиска дивизија и Југословенската дивизија. Бугарите го издржале артилериското бомбардирање. Францускиот капетан Деига запишал: „Сокол се покажа како голема пречка за освојување. Таа скала има еден врв – Орел, до кој може да се стигне по две стрмни патеки. Скалата е толку стрмна да мораме да употребуваме и мердевени за да се искачимо. Артилеријата не може да ги уништи одлично утврдените бугарски позиции“.⁷⁵

Добро Поле морало да биде освоено со пешадија. А, тоа значело ново крвопролевање. По уништувањето на митролеските гнезда линијата на одбраната била пробиена. Овде ќе се одигра последната драма од бугарското учество во Првата светска војна, претварајќи се во голгота на измачената, гладна и лишена од

⁷³ Петар Стојанов. (1969). Македонија во времето на балканските и Првата светска војна, Институт за национална историја, Скопје, 373.

⁷⁴ Андреј Митровиќ. (2019). Србија у Првом светску рату, Службен гласник, 269.

⁷⁵ Георги Кременаров. (2020). Бугарија в Първата световна война, Изток-Запад, София.

муниција бугарска војска. Бугарските војници биле принудени на грб да ги носат не само пушките и митролезите туку и муницијата, низ стрмнините и шумите.⁷⁶

Битола како важен комуникациски пункт, постојано бил изложен на бомбардирање, до есента 1916 година, најпрво била гранатирана од француската, а потоа и од германската артилерија. Битола до 19 ноември 1916 година бил под власта на Централните сили-бугарската и германска војска, а од тогаш под власт на сојузниците. И двете страни сакајаки да го освојат конзулскиот град немилосрдно го бомбардирале така што, Битола не само што претрпел огромни материјални штети туку имало и на стотина убиени. Градот бил претворен во голем војнички центар и еден од најпогодените на Балканот. Не случајно западната историографија ја споредува Битола како балкански Верден. Андреј Дикас кој бил командир на вод во Битола, по освојувањето на Битола од страна на сојузниците, ќе запише „откако се зближи населението ни дозволи да фотографираме шармантни момчиња, млади девојки мајки, старци распарталени и исцрпени. Генерал Сарај беше пречекан со цвеќиња и знаменца“.⁷⁷

На македонскиот фронт 1917 година се чувствува потреба од засилување кое требало да пристигне од другите фронтови, но поради тоа што истото изостанало, долготрајното позициско војување продолжило. Се она што се случувало во 1917 година не било предвидено на почетокот и во првите години од војната. Тоа подеднакво се однесувало и за силите на Антантата и за државите кои биле во состав на Централните сили. Позициите и на едните и на другите биле сосема неизвесни. Во 1917 година најмалку се војувало, а најмногу се очекувало.

2. ЗАКЛУЧОК

Пробивот на Македонскиот фронт сојузниците започнале темелно да го подготвуваат во јуни 1918 година. На овој начин конфронтираните војски на Антантата и Централните сили, во летото се подготвувале за решавачка битка. Првите борбени линии ги држеле српските и бугарските војници. Утврдените линии на Македонскиот фронт што биле создадени во 1916 година останале исти се до пробивот во 1918 година. Со победата на Антантата овој фронт престанал да постои.

Три години рововите на Македонскиот фронт, биле единствениот дом на над еден милион војници. И лете и зиме, длабоко вкопани пукале едни во други. Рововите биле и сцена на која се одвивале и многу човечки драми. За ужестите што ги доживувале војниците на Македонскиот фронт има и многу сеќавања од војници кој непосредно биле сведетели на ова трагедија.

Пробивот на Македонскиот фронт, септември 1918 година и поразот на германските и бугарските војски го означил крајот на една од тогаш најкрвавите војни во историјата на човештвото.

ЛИТЕРАТУРА

- Антич, Ч. (2008). Судњи рат, в. Политика, 14 септември.
Алексоски, В. (1993). Вистината на Македонија, Скопје, Матица македонска.
ДАРМ. (2019). Македонија во австриските документи во Првата светска војна 1914-1918 година, Скопје.
Кременаров, Г. (2020). Бугарија в Първата световна война, София, Изток-Запад.
Митровиќ, А. (2019). Србија у Првом светску рату, Службен гласник.
Прајс, Џ. В. (2010). Сказната за Солунската армија, Скопје, Селектор.
Стевановиќ, А. (2018). Јунаци солунског фронта, Београд, Балканија.
Стојанов, П. (1969). Македонија во времето на балканските и Првата светска војна, Скопје, Институт за национална историја.
Vazov, V. (2018). Zivotopisni beleski, Sofia.
McKenzie, D. (2014). Apis, Covek koji je izazvao rat, Beograd.
Robins, K. (2015). Prvata svetska vojna, Skopje, Nampres.
Mansfield, P. (1991). A History of a Middle East, London, Penguin.

⁷⁶ Истото, 137.

⁷⁷ Веле Алексоски. (1993). Вистината на Македонија, Матица македонска, Скопје, 34.